

A f i n i t i K o n a r

Zgažene
BULKE

Prevela

Branislava Radević-Stojiljković

■ Laguna ■

Naslov originala

Affinity Konar

MISCHLING

Copyright © 2016 by Affinity Konar

Translation copyright © 2017 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Zgažene BULKE

PRVI DEO

Staša

PRVO POGLAVLJE

Svet posle sveta

NASTALE SMO, NEKADA DAVNO. Moja bliznakinja Perl i ja. Ili, da budem precizna, Perl se formirala, a ja sam se ocepila od nje. Ona se prilepila za matericu, a ja sam kopirala njen potpis. Osam meseci smo plutale u snežnoj kugli s plodovom vodom, dve svetloružičaste rukavice bez prstiju što se odmaraju u postavi naše majke. Nisam mogla zamisliti ništa velepnije od materice koju smo delile, ali pošto su konstruisani naši mozgovi boje slonovače i naše slezine dovršene, Perl je poželeva da vidi svet van naših granica. I tako je, s hrabrošću novorođenčeta, izletela iz naše majke kao ispljunuta.

Iako nedonošče, Perl je bila sofisticirana vragolanka koja zbija šale. Uveravala sam sebe da je to samo još jedan njen trik, da će mi se vratiti smejući se. Međutim, kad se Perl nije vratila, ostala sam bez daha. Jeste li ikad morali da živite pošto ode najbolji deo vas, otplovi i smesti se negde na nepoznatoj udaljenosti? Ako jeste, sigurna sam da znate kakve su opasnosti toga stanja. Kad me je dah napustio, srce se povelu za njegovim primerom, a mozak je zahvatila nezamisliva

groznica. Onako fetusno ružičasta, suočila sam se s istinom: bez nje, postaću bezvredna cepka, ljudsko biće nesposobno za ljubav.

I zato sam krenula za sestrom i dozvolila doktorovim rukama da me istrgnu, i izvade, i pljesnu me, i podignu na svetlo. Samo da zabeležimo da nijednom nisam zaplakala tokom tog neželjenog prelaska i raskida. Čak ni kad su naši roditelji ignorisali moju želju da i mene nazovu Perl.

Umesto toga, postala sam Staša. A kad se težak posao rođenja završio, ušle smo u svet porodice i klavira i knjige, dana koji su zbunjujuće proticali u lepoti. Bile smo toliko slične – stalno smo ispuštale klikere s prozora na kameni pločnik i pratile ih kroz dvogled kako se spuštaju niz brdo, samo da bismo videle kuda će ih njihovi mali životi odvesti.

I taj svet prepun čudesa završio se takođe. S većinom svetova je tako.

Ali moram da vam kažem: znale smo za još jedan svet. Neki kažu da nas je taj svet najviše formirao. Želim da saopštim da nisu u pravu, ali zasad mi dozvolite da vam kažem da je naš ulazak u ovaj svet započeo u našoj dvanaestoj godini, kad smo se, zbijene jedna uz drugu, vozile pozadi u stočnom vagonu.

Za vreme tog putovanja od četiri dana i četiri noći, preživele smo na prevaru. Opstale smo jedući crni luk i ližući njegovu žutu ljusku. Zabavljale smo se igrom koju je za nas izmislio Zejd, igrom zvanom *Klasifikacija živih bića*. U toj varijanti zagonetanja, morale smo da predstavimo živo biće, a igrači da imenuju vrstu, rod, porodicu i tako dalje, sve dok ne obuhvatimo čitavo briljantno kraljevstvo.

Prešle smo toliko živih bića u tom stočnom vagonu, odglumile životinje od medveda do puža i nazad – Zejd je, glasom promuklim od žeđi, isticao kako je važno da organizujemo univerzum najbolje što možemo s našim previše ljudskim

sposobnostima – da sam, kad se stočni vagon konačno zaustavio, i ja stala sa svojim zagonetkom. Koliko se sećam, upravo sam bila usred pokušaja da ubedim Perl da sam ameba. Moguće je da sam predstavljala i neko drugo živo biće, a da se sada sećam amebe zato što sam se osećala tako malom u tom trenutku, tako providnom i krhkom. Nisam sigurna.

Baš kad sam htela da priznam poraz, vrata stočnog vagona su se otvorila.

I svetlo koje je grunulo unutra toliko nas je iznenadilo da smo ispustile luk i on se otkotrljao niz rampu, smrdljiv i napola pojeden mesec se zaustavio kraj nogu stražara. Zamisljam kako mu je lice bilo puno gađenja, ali nisam ga mogla videti – držao je maramicu preko nosa i kinuo nekoliko puta uzastopce, a prestao je da kija tek kad mu se čizma našla iznad našeg luka i kad je senkom zamračio sićušnu kuglu. Gledale smo kako luk plače kad ga je zgnječio, suzama gorke kaše. Potom je nastavio da se približava, a mi smo se povukle da se sakrijemo u zaklon prostranog Zejdovog kaputa. Iako smo odavno bile prerasle Zejda kao skrovište, od straha smo se smanjile i zgrčile u naborima kaputa, uz njegovo omršavelo telo, pa je naš deda izgledao kao grudvasta prilika s mnogo nogu. U skloništu smo žmirkale. A onda smo začule zvuk – topot stopala, struganje – i pred nama su se odmah obrele stražareve čizme.

„Kakav si ti to insekt?“, pitao je Zejda, kucnuvši štapom po svakoj dečjoj nozi. Kolena su nas zbolela. Onda je stražar udario i Zejda po nogama. „Šest nogu? Zar si pauk?“

Bilo je jasno da stražar ne zna ništa o živim bićima. Već je pogrešio. Ali Zejd se nije trudio da naglasi kako pauci nisu insekti. Zejd je inače uživao u tome da nestašno, ritmično ispravlja, jer je voleo da sve činjenice vidi ispravno poredane. Tamo je, međutim, bilo previše opasno izražavati bilo kakvo

prismo poznavanje bića koja mile ili se smatraju nižim, kako te ne bi optužili da si previše sličan njima. Trebalo je da budemo pametnije i ne pravimo insekta od našeg dede.

„Pitao sam te nešto“, bio je uporan stražar, ponovo nas kuckajući po nogama. „Koja vrsta?“

Zejd mu je, na nemačkom, saopštio činjenice: zove se Tadeuš Zamorski. Star je šezdeset pet godina. Poljski Jevrejin je. I s tim je završio, kao da je sve rečeno.

Pa smo želele da nastavimo umesto njega, želele smo da iznesemo sve detalje: Zejd je bio bivši profesor biologije. Decenijama je predavao taj predmet na univerzitetima, ali bio je stručnjak za mnogo šta. Ako poželiš da saznaš kakva je utroba neke pesme, njega je trebalo pitati. Ako poželiš da saznaš kako da hodaš na rukama ili da nađeš neku zvezdu, on bi ti pokazao. S njim smo jednom videle dugu koja je bila samo crvena, videle smo kako je opkoračila planinu i more, i on se često vraćao na tu uspomenu da joj nazdravi. *Nepodnošljivoj lepoti!*, uzviknuo bi očiju punih suza. Zdravice su mu bile toliko drage da je nazdravljao svemu odreda, gotovo u svakoj prilici. *Jutarnjem suncu! Lipama kod kapije!* A poslednjih godina, najčešća zdravica mu je bila: *Za dan kada mi se sin vrati, živ i nepromenjen!*

Međutim, koliko god da smo to želele, stražaru nismo rekle ništa od toga – sve te pojedinosti zastale su nam u grlu i oči su nam bile suzne zbog skore smrti luka. Za suze je kriv luk, govorile smo sebi, i ništa drugo, pa smo brisale kapi kako bismo kroz rupe na Zejdovom kaputu videle šta se dešava.

Kroz prozore pukotina videlo se pet prilika; tri mala dečaka, njihova majka i neki čovek u belom mantilu, s nalivperom nad nekom knjižicom. Dečaci su nas zainteresovali – nikada ranije nismo videle trojke. U Lođu je bilo još bliznakinja, ali trojke su nešto što se nalazi samo u knjigama. Iako nas

je zadivio njihov broj, morale smo da priznamo da smo ih pregazile u identičnosti. Sva trojica su imali iste tamne kovrdže i tamne oči, ista vretenasta tela, ali imali su različite izraze – jedan je škiljio na suncu, dok su se druga dvojica mrštila i lica su im postala slična tek kad im je onaj čovek u belom mantilu stavio slatkiše na dlanove.

Majka trojki razlikovala se od svih ostalih majki u stočnom vagonu – njena tuga je bila uredno skrivena i stajala je mirna kao zaustavljen časovnik. Jedna ruka joj je lebdela nad glavama sinova, u nekakvom večnom oklevanju, kao da oseća da više nema prava da ih dodirne. Čovek u belom mantilu nije bio tog mišljenja.

On je bio zastrašujuća figura: s blistavim crnim cipelama i jednako uglancanom crnom kosom, a rukavi su mu bili toliko prostrani da se – kad je podigao ruku – tkanina ispod tako zatalasala i zaljuljala da je zaklonila nesrazmerno velik deo neba. Bio je lep kao filmska zvezda i sklon dramatičnom; ljubaznost mu se razlivala licem tako očigledno kao da želi da svi u njegovoj blizini znaju koliko su njegove namere dobre.

Ona majka i čovek u belom mantilu razmenili su nekoliko reči. Činilo se da su te reči prijatne, mada je uglavnom govorio on. Poželele smo da možemo da čujemo razgovor, ali bilo je, pretpostavljam, dovoljno što smo videle šta se sledeće dogodilo: majka je prešla rukama po tamnim oblacima kose trojice dečaka, a onda im okrenula leđa i ostavila ih s čovekom u belom mantilu.

On je doktor, kazala je, odlazeći nesigurnim korakom. Biće bezbedni, uveravala ih je, i nije se okrenula.

Čuvši to, naša majka je zacvilela i dah joj se presekao, a onda je posegnula i povukla stražara za ruku. Njena smelost je bila šok. Bile smo navikle na drhtavu majku, majku koja se uvek tresla kad nešto traži od mesara i koja se krila od

čistačice. Uvek je izgledala kao da joj puding teče venama pa je neprestano uzdrhtala i spremna na poraz, naročito otkad je tata nestao. U stočnom vagonu, smirivala se tako što je samo crtala bulke na drvenim zidovima. Tučak, latica, prašnik – crtala je s neobičnom koncentracijom, a kad bi prestala da crta, raspala bi se u komade. Na rampi je, međutim, otkrila novu čvrstinu – stajala je, jača nego što su izgladneli i iscrpljeni ikada stajali. Da li je muzika bila zaslužna za ovakvu promenu? Mama je oduvek volela muziku, a to mesto je bilo prepuno vedrih nota, našli su nas u stočnom vagonu i izvukli napolje uz bodrenje koje nije budilo poverenje. S vremenom ćemo naučiti dubinu tog trika, znaćemo da treba da se čuvamo te slavljeničke melodije, jer u srži ima samo patnju, i da je orkestru poverena obmana u pogledu svega što sledi, bili su prisiljeni, ti muzičari, da svoj talenat upotrebe kako bi zaveli i namamili nesvesne ljude, kako bi nas ubedili da smo stigli na neko mesto koje nije sasvim lišeno uvažavanja humanog i lepog. Muzika, muzika je podizala ljude što stižu, tekla je pored njih dok su prolazili kroz kapiju. Da li je mama zato bila odvažna? Nikad neću saznati. Ali divila sam se njenoj hrabrosti kad je progovorila.

„To je ovde dobro... biti dvojke?“, upitala je stražara.

On joj je klimnuo glavom i pozvao onog doktora, koji je čučao u prašini kako bi mogao da se obrati dečacima u istom nivou s očima. Izgledali su kao da su zauzeti najsrdačnijim ćaskanjem.

„*Zwillinge!*“, doviknuo mu je stražar. „Dvojke!“

Doktor je prepustio trojke pomoćnici i prišao nam dugačkim korakom, blistave čizme su podizale prašinu. Bio je uljudan prema našoj majci, uzeo ju je za ruku dok joj se obraćao.

„Imate posebnu decu.“ Po onome što smo videle, oči su mu bile srdačne.

Mama se premestila s noge na nogu, iznenada nekako manja. Pokušala je da izvuče ruku iz njegovog stiska, ali on ju je čvrsto držao, a onda je počeo da je gladi vrhovima prstiju kao da je neko ranjeno stvorenje, ali koje je lako utešiti.

„Samo dvojke, nisu trojke“, izvinila se ona. „Nadam se da je dovoljno.“

Doktor se nasmejao tako glasnim i razmetljivim smehom da je odjeknuo i u šupljini Zejdovog kaputa. Laknulo nam je kad je prestao, pa smo mogle da čujemo kako mama brblja za šta smo sve nadarene.

„Govore malo nemački. Otac ih je naučio. U decembru će napuniti trinaest godina. Tečno čitaju, obe. Perl voli muziku – bistra je, praktična, učila je da pleše. Staša, moja Staša“, mama je tu zastala, kao da nije sigurna kako da me kategorizuje, a onda je izjavila: „Ona je maštovita.“

Doktor je primio ove informacije sa zanimanjem i zatražio da mu se pridružimo na rampi.

Oklevale smo. Bilo je bolje u zagušljivom prostoru ispod kaputa. Napolju, napolju je plamen lizao neki sivi vetar koji nas je upozorio na našu žalost, i neki nagoreli miris koji se provlačio, napolju su puške bacale senke i psi lajali, i balavili, i režali onako kako mogu samo psi odgajani za svirepost. Ali pre nego što smo uspele da se povučemo dublje, doktor je rastvorio zavese kaputa. Zatreptale smo na suncu. Jedna od nas je nešto progundala. Možda je to bila Perl. Najverovatnije sam bila ja.

Kako je moguće, divio se doktor, da te savršene vilice gube vreme na tako turoban izraz? Izvukao nas je, naterao da se pred njim okrenemo i da stanemo leđa uz leđa kako bi se divio našoj pravilnosti.

„Osmehnite se!“, naložio je.

Zašto smo poslušale to naređenje? Zbog majke, pretpostavljam. Zbog nje smo se iscerile, iako se ona držala za

Zejdovu ruku, lica obasjanog panikom, s dve kapi znoja koje su joj curile niz čelo. Još od kada smo ušli u stočni vagon, izbegavala sam da gledam u majku. Umesto toga, gledala sam u bulke koje je crtala, usredsredila sam se na lica tih krhkih cvetova. Ali nešto u njenom lažnom izrazu navelo me je da shvatim šta je mama postala: lepa poluudovica bez sna, izbledela ličnost. Nekad neverovatno uredna žena, bila je upropašćena; prljavština po obrazu, oklembešen čipkani okovratnik. Mutni dragulji krvi u uglovima usana, jer ih je grizla od muke.

„One su *mischlinge*?“*, upitao je. „Ta žuta kosa!“

Mama je povukla svoje tamne uvojke, kao da se stidi njihove lepote, i odmahнула glavom.

„Moj muž... on je bio plav“, bilo je sve što je mogla da kaže. To je bio njen jedini odgovor kad god bi je pitali za boju kose zbog koje su određeni posmatrači insistirali da smo mešane krvi. Dok smo rasle, sve češće i češće smo je slušale, tu reč *mishling*, i upravo njeno korišćenje u našem prisustvu nadahnulo je Zejda da nam dâ *Klasifikaciju živih bića*. Ne obraćajte pažnju na te nirnberške gluposti, rekao bi. Govorio nam je da zaboravimo te priče, to o mešanim rasama, ukrštenim genima, o četvrt-Jevrejima i sličnom, te apsurdne, gadne testove kojima pokušavaju da podele ljude do poslednje kapi krvi, i brak i mesta bogoslužjenja. Kad čujete tu reč, govorio je, setite se varijacija živih bića. Neka vas to održi, strahopoštovanje prema tome.

I tada, dok sam stajala pred tim doktorom u belom mantilu, znala sam da će biti teško pridržavati se tog saveta u danima koji nastupaju, da smo na nekom mestu koje ne odgovara Zejdovim igrama.

* Nem.: mešanke. (Prim. prev.)

„Geni su čudo, zar ne?“, rekao je doktor.

A mama, mama nije čak ni pokušala da prihvati takav razgovor.

„Ako pođu s vama“, nije nas gledala kad je to rekla, „kad ćemo ih ponovo videti?“

„Na vaš Sabat“, obećao je doktor. A onda se okrenuo prema nama i počeo da uzvikuje naše osobine – kako voli što govorimo nemački, kako voli što smo plavokose. Nije mu se svidelo što su nam oči smeđe, ali to – obratio se stražaru – može biti korisno, pa se nagnuo još bliže da nas osmotri i pružio ruku u rukavici da pomiluje po kosi moju sestru.

„Dakle, ti si Perl?“ Ruka mu je utonula u njene uvojke suviše lako, kao da je godinama to činio.

„Nije ona Perl“, rekla sam. Istupila sam napred, da zaklonim sestru, ali mama me je povukla u stranu i kazala doktoru da je zaista pogodio pravo ime devojčice.

„Znači vole da izvode trikove?“, nasmejao se. „Ođajte mi tajnu – kako znate koja je koja?“

„Perl se ne vrpolti“, mama je rekla samo to. Bila sam joj zahvalna što nije širila priču o razlikama po kojima nas mogu identifikovati. Perl je nosila plavu ukosnicu. Ja sam nosila crvenu. Perl je govorila ravnomerno. Ja sam brzala, zastajala, pauzirala. Perl je imala kožu bleđu kao testo. Ja bih leti preplanula i postala pegava kao konj. Perl je bila prava devojčica. Ja sam želela da u svemu budem kao Perl, ali koliko god se trudila, mogla sam da budem samo ja.

Doktor se sagnuo, da budemo licem u lice.

„Zašto bi lagala?“, upitao me je. I ponovo onaj njegov smeh s primesom familijarnosti.

Da sam bila iskrena, kazala bih kako je Perl – po mom mišljenju – slabija od nas dve i da sam mislila da ću je zaštititi ako postanem ona. Umesto toga, kazala sam poluistinu.

„Ponekad zaboravljam koja sam“, odgovorila sam nesigurno.

I posle toga se više ničeg ne sećam. Tu zaželim da mi um odluta nazad ili nekud ispod, pored mirisa, pored topota čizama i kofera, ka nečemu što liči na oproštaj. Jer je trebalo da vidimo da naši voljeni odlaze, trebalo je da budemo u stanju da gledamo kako nas napuštaju, trebalo je da znamo tačan trenutak našeg gubitka. Da smo im samo videli lica kako se okreću od nas, blesak oka, oblinu obraza! Okrenuli su lica – nikad nam to ne bi omogućili. Pa opet, zašto nam se nije zadržala slika njihovih okrenutih leđa da ostane uz nas, barem njihova leđa dok odlaze? Bar prizor ramena, tren vunenog kaputa? Prizor Zejdove ruke, teško opuštene uz bok, mamine pletenice na vetru.

Međutim, tamo gde su nekad bili naši voljenim sad smo imale samo upoznavanje s ovim čovekom u belom mantilu, Jozefom Mengeleom, istim onim Mengeleom koji će tokom mnogih godina skrivanja postati: Helmut Gregor, G. Helmut, Fric Ulman, Hose Mengele, Peter Hohbikler, Ernst Sebastijan Alfes, Hose Aspiazi, Lars Boltrem, Fridrih Edler fon Brajtenbah, Fric Fišer, Karl Gojske, Ludvig Gregor, Stanislaus Proski, Fausto Rindon, Fausto Rondon, Gregor Šklastro, Hajnc Štobert i doktor Enrike Volmen.

I taj čovek, koji je pod svim tim imenima pokopao svoje bavljenje smrću, rekao nam je da ga zovemo „čika doktor“. Naterao nas je da ga oslovimo tako jednom, pa još jednom, da svi shvatimo i ne grešimo. I dok smo, na njegovo zadovoljstvo, ponovile to oslovljavanje, naša porodica je iščezla.

I onda smo videle odsustvo tamo gde su stajali mama i Zejd, od tog saznanja srušila sam se na kolena, jer sam videla da ovaj svet izmišlja drugačiji poredak živih bića. I nisam znala kakvo ću živo biće postati, ali stražar mi nije dao priliku da mislim o tome – zgrabio me je za ruku i

povukao, dok ga je Perl uveravala da će me ona pridržavati, pa me je obuhvatila rukom oko struka dok su nas odvodili, s trojkama, od rampe u prašinu, na puteljak koji je prolazio pored saune i prema krematorijumu, i dok smo marširali i prelazili to novo rastojanje, a s obe strane se uzdizala smrt, videla sam na nekim kolima tela koja su i dalje tela, videla sam ih na gomili i pocrnela, kad je jedno od njih pružilo ruku kao da se hvata za nešto, kao da je u vazduhu neka granica koju mogu da vide samo umirući. Usta tog tela su se kretala. Videle smo ružičasti jezik dok je palacao i borio se. Reči su ga bile napustile.

Znala sam koliko su reči važne za život. Ako tom telu dam neke svoje reči, pomislila sam, možda će se obnoviti.

Jesam li bila glupa što sam to pomislila? Ili slaboumna? Da li bi mi ta misao pala na um na nekom mestu gde nema vetrova koje liže plamen i doktora s belim krilima?

To su pitanja na mestu. Često mislim o njima, ali nikad nisam pokušala da na njih odgovorim. Ti odgovori ne pripadaju meni.

Znam samo ovo: zurila sam u to telo, i jedine reči koje sam uspela da prizovem bile su moje. Reči pesme koju sam čula s gramofona prokrijumčarenog u naš podrum u getu. Kad god sam čula tu pesmu, ona me je okrepila. Pa sam zato pokušala s tim rečima.

„Da li bi voleo da se ljuljaš na zvezdi?“, otpevala sam telu.

Ni zvuka ni pokreta. Da nije kriv moj pištavi glas? Pokušala sam ponovo.

„Da ponesesh kući zrake mesečine u tegli?“, otpevala sam.

Bio je to patetičan pokušaj, znam, ali oduvek sam verovala u sposobnost sveta da se popravi, tek tako, od jedne jedine dobrote. A kad nema dobrote pri ruci, izmisliš nove poretke i sisteme u koje ćeš verovati, i tamo, u tome času – bilo iz gluposti

ili slaboumnosti – verovala sam u sposobnost tog tela da oživi samo sebe dahom reči. Ali bilo je očigledno da reči te pesme uopšte nisu one prave. Nijedna od njih nije mogla da otključa život tog tela, niti je bila dovoljno moćna da ga isceli. Tražila sam neku drugu, dobru reč koju sam mogla dati – mora biti takve reči, u to sam bila sigurna – ali stražar mi nije dozvolio da završim. Odvukao me je i primorao nas da požurimo, hitajući da nas istušira, procesuiru i dodeli nam brojeve kako bi naš boravak u Mengeleovom zoološkom vrtu mogao da počne.

Aušvic je sagrađen kao zatvor za Jevreje. Birkenau je podignut da bi ih što efikasnije ubijali. Samo kilometri su delili ta dva povezana zla. Za šta je osmišljen ovaj zverinjak, nisam znala – mogla sam samo da se zareknem da Perl i ja nikad nećemo biti zatvorene u kavez.

Barake Zverinjaka nekad su bile staje za konje, ali sad su bile pune sličnih nama: dvojki, trojki, petorki. Nas na stotine i stotine, svi nagurani u krevete koji nisu bili kreveti već kutije šibica, mali otvori da u njih kliznu tela, nagomilani od poda do tavanice, sabijeni u te skućene strukture po tri-četiri tela odjednom, tako da ne znaš gde ti se telo završava a počinje drugo.

Kud god da pogledamo bili su duplikati, identična deca. Sve devojčice. Tužne devojčice, tek prohodale devojčice, devojčice iz dalekih mesta, devojčice koje bi mogle biti iz našeg komšiluka. Neke od njih bile su mirne, kao ptice na slamaricama, i posmatrale nas. Dok smo prolazile kraj njih na tim podignutim letvama, videla sam one odabrane, odabrane da pate na određeni način, dok je druga polovina bila netaknuta. U gotovo svakom paru, jedna bliznakinja je imala iskrivljenu kičmu, sakatu nogu, pokriveno oko, ranu, ožiljak, štaku.

Kad smo se Staša i ja smestile na naš ležaj, one pokretne obrušile su se na nas. Prešle su preko klimavih ograda svojih slamarica i divile se našoj sličnosti. Tražile su da se predstavimo.

Mi smo iz Lođa, rekle smo im. Prvo kuća. Onda neki podrum u getu. Imamo deku, majku. Nekad smo imale i oca. A Zejd je imao starog španijela koji je umeo da se pravi mrtav kad uperiš prst u njega, ali lako se vraćao u život. Jesmo li pomenule da nam je otac bio doktor koji je toliko pomagao drugima da je jedne noći nestao, ostavio nas da negujemo neko bolesno dete, i nije se vratio? Da, nedostaje nam toliko da čak ni među sobom ne možemo da podelimo tu žalost. Ima i drugih stvari kojih se plašimo: mikroba, nesrećnih završetaka, maminog plača. A ima i stvari koje volimo: klavir, Džudi Garland, mamu kad manje plače. Ali ko smo mi stvarno na kraju krajeva? Nismo imale bogzna šta da kažemo, osim činjenice da je jedna od nas dobra plesačica, a da se druga trudi da bude dobra, ali nije stvarno dobra ni u čemu osim u znatiželji. A ta druga sam ja.

Zadovoljne ovim informacijama, ostale su nam ponudile svoje, u žamoru, dovršavajući rečenice jedna druge.

„Mi ovde imamo više hrane“, počela je Alize, devojčica tako bleđa da si gotovo mogla gledati kroz nju.

„Ali nije košer i izjeda ti utrobu“, naglasila je njena isto tako providna polovina.

„Zadržale smo kosu“, klimnula je glavom Šeron i podigla pletenicu da je pokaže.

„Dok ne dobijemo vaške“, dodala je njena ostrigana sestra.

„Zadržale smo i našu odeću“, doprinela je jedna od Ruskinja.

„Ali stavljaju nam krstove na leđa“, dovršila je njena bližakinja. Okrenula se da vidim jarki krst, nacrtan crvenom bojom, na njenoj haljini, ali s tim me nije trebalo upoznavati. I ja sam imala crveni krst između lopatica.

A onda su glasovi naglo zamrli i na sve nas se spustila nepozvana tišina – kao da se neki oblak smestio među grede Zverinjaka. Brojne blizakinje su se pogledale tražeći – mora biti nešto, govorila su njihova lica, još nešto osim hrane, i kose, i odeće. A onda je zapištao glas s ležaja ispod našeg. Iskrenule smo se da vidimo ko to govori, ali ona i njena blizakinja bile su sklupčane zajedno, zbijene uza zid od cigle. Nikad joj nismo videle lice, ali njene reči ostale su s nama zauvek.

„Čuvaju nam naše porodice“, rekla je nevidljiva strankinja.

Na to su sve devojčice zaklimale glavama s odobravanjem, i Perl i mene je zapljusnuo novi talas razgovora, dok su sve čestitale jedna drugoj na tome što pripadaju porodicama koje će ostati netaknute, za razliku od drugih.

Nisam želela da postavim očigledno pitanje. Zato sam uštinula Perl da ona pita za nas obe.

„Zašto smo mi važnije od ostalih?“, glas joj je zamirao pred kraj rečenice.

Usledio je nalet odgovora i svi su imali neke veze sa svrhom i važnošću, s čistotom i lepotom i s tim da si koristan. Nismo čule nijedan koji je imao smisla.

I pre nego što sam čak i pokušala da shvatim taj koncept, ušla je predvodnica zadužena za brigu o nama. Tu krupnu osobu smo iza leđa zvale „Vo“; izgledala je kao ormar s perikom i imala je naviku da lupa nogom i širi nozdrve ako je uhvati ćudljivost, koju je često izazivala naša navodna neposlušnost. Međutim, kad smo je Perl i ja prvi put srele, bila je samo prilika koja je promolila glavu kroz vrata, napola zaklonjena noći i uvređena našim pitanjima.

„Zašto nas zovu 'zverinjak'?“, pitala sam ja. „Ko je to odlučio?“

Vo je slegla ramenima. „Nije ti očigledno?“

Kazala sam da nije. Zoološki vrtovi o kojima smo čitali sa Zejdom bili su mesta očuvanja ogromne raznolikosti živog sveta. Ovo mesto je predstavljalo samo zlokobni čin sakupljanja zbirke.

„To ime odgovara doktoru Mengeleu“, bilo je sve što je Vo rekla. „Nećeš ovde naći mnogo odgovora. Ali spavanje! To je nešto što možeš dobiti. A sad mi dozvolite da ga i ja dobijem!“

Da smo samo mogle da spavamo. Ali tama je bila mračnija od svega za šta sam znala, a onaj miris mi se zadržao u nozdrvama. S donjeg ležaja je dolebdelo ječanje, spolja je dopiralo lajanje pasa, a moj stomak nije prestajao da im uzvraća režanjem. Pokušala sam da se zabavim igranjem jedne od naših igara reči, ali uzvici spolja nadvladali su moj alfabet. Pokušala sam da navedem Perl da igra sa mnom, ali Perl je bila zauzeta prateći vrhovima prstiju obrise srebrnaste mreže izvezene u našem uglu od cigle, i pravila se da ignoriše moja pitanja izgovorena šapatom.

„Da li bi radije bila časovnik napravljen od kostiju Božjih ruku“, pitala sam je, „ili bi radije bila časovnik napravljen od srca Binga Kozbija?“

„Ne verujem u Binga Kozbija.“

„Ni ja. Više ne. Sali, da li bi radije bila časovnik...“

„Zašto uopšte moram biti časovnik?“

Poželeda sam da objasnim kako, kao živa bića, ljudska bića koja su po svoj prilici još živa, ponekad moramo da tretiramo sebe kao predmete da bismo se snašli, moramo da se sakrijemo i tražimo popravku samo kad je popravku bezbedno tražiti. Ali, umesto toga, odlučila sam da nastavim s drugim pitanjima.

„Da li bi radije bila ključ za neko mesto koje će te spasti ili ključ za neko mesto koje će uništiti neprijatelje?“

„Radije bih bila prava devojčica“, kazala je Perl tupo. „Kakva sam nekad bila.“

Htela sam da se usprotivim, rekavši kako bi joj igranje igara pomoglo da se ponovo oseća kao prava devojčica, ali u to čak ni ja nisam bila sigurna. Zbog brojeva kojima su nas nacisti označili, život je postao neprepoznatljiv i u mraku sam mogla da vidim samo brojeve a, što je najgore od svega, nisam mogla da se pretvaram da su bilo šta drugo osim opstajanja, ili strogosti, ili tuge. Moj je bio zamrljan i nejasan – ritala sam se i pljuvala, morali su da me drže – ali i dalje su bili brojevi. I Perl je dobila broj, i njene brojeve sam mrzela još više od mojih jer su pokazivali da smo zasebne, a kad ste zasebni mogu vas razdvojiti.

Kazala sam Perl da ću nam ispraviti tetovaže što je pre moguće, ali ona je samo uzdahnula tradicionalnim uzdahom sestrinske razdraženosti.

„Dosta s pričama. Ti ne umeš da tetoviraš.“

Odgovorila sam joj da i te kako umem. Da me je naučio jedan mornar kod kuće, u Gdanjsku. Da sam mu mastilom istetovirala sidro na bicepsu.

Da, bila je to laž. Ili polulaž, pošto sam videla takvo tetoviranje sidra. Kad smo letovali na moru, provodila sam vreme zavirujući u sivo skrovište radnje za tetoviranje, gde su po zidovima bile skice lastavica i brodova, dok je Perl našla nekog dečaka da je drži za ruku pored pramca barke obložene korom od školjki. I tako, dok se moja sestra upoznavała s tajnama puti uz put, žarom dlana uz dlan, ja sam se upućivala u bliskost s iglama, u zarivanje vrha tako finog da ga samo san može osvetliti.

„Pobrinuću se da jednog dana ponovo budemo iste“, bila sam uporna. „Trebaju mi samo igla i mastilo. Mora biti načina da se to nabavi, s obzirom na to da smo ovde povlašćene.“

Perl se namrgodila i napravila predstavu od okretanja leđa – ležaj je zaplakao škripanjem – i laktom me ubola u rebra. Bilo je slučajno – Perl me nikad ne bi namerno povredila, ako ni zbog čega drugog a ono zato što bi i nju bolelo. To je jedna od najvećih žaoka ovog sestrinstva, bol nikad nije pripadao samo jednoj od nas. Nismo imale drugog izbora osim da delimo patnju i znala sam da ćemo ovde morati da iznađemo načina da razdvojimo bol pre nego što počne da se umnožava.

I dok sam to shvatala, jedna devojčica na drugom kraju barake našla je svetlo, dragocenu kutiju šibica, pa je zaključila da je takvu retkost najbolje iskoristiti za pozorište senki, za publiku u baraci. I tako smo utonule u san dok je niz figura od senki prelazio po zidu, koračajući dve po dve, jedna drugoj uz bok, kao u povorci ka nekoj nevidljivoj barci koja će im možda osigurati bezbednost.

Koliki svet u tim senkama! Figure su lebdele, i milele, i puzile prema arki. Ni jedan jedini oblik života nije suviše sitan. Pijavice su se dokazale, stonoge prodefilovale, cvrčci prošli pevajući. Predstavnici močvare, planine, pustinje – svi pognuti, i migoljavi, i nasrtljivi u senci. Klasifikovala sam ih, dve po dve, i moja besprekorna sposobnost da to učinim pružila mi je utehu. Ali kako se njihovo putovanje odužilo i plamen počeo da gasne, senke su se izobličile. Na leđima su im se podigle grbe, udovi su se raštrkali i kičme raspale. Promenile su se, postale čudovišne. Same sebe nisu mogle da prepoznaju.

Pa ipak, sve dok je bilo svetla, senke su istrajale. I to je nešto, zar ne?

Perl

DRUGO POGLAVLJE

*Zugang** ili Novi Brojevi

STAŠA TO NIJE ZNALA, ali mi smo oduvek, od samog početka, bile nešto više nego mi. Ja sam bila starija samo deset minuta, ali to je bilo dovoljno da me nauči koliko smo različite.

Tek u Mengeleovom Zverinjaku postale smo suviše različite.

Na primer: te prve noći, marš senki je Stašu utešio, a ja sam bila previše potresena zvucima čegrtaljke smrti da bih uopšte obraćala pažnju na njih. Da li je Staša pomenula umiruću devojčicu?

Te noći nismo bile same na našem ležaju. Na slamarici je s nama bilo i treće dete, grozničavo maleno stvorenje crnog jezika, koje se sklopčalo pored mene i priljubilo obraz uz moje rame dok je umiralo. To nije bio gest naklonosti – naša blizina proistekla je jedino iz činjenice da nije bilo ni centimetra slobodnog prostora na našim ležajevima nalik kutijama šibica – ali narednih dana sam često hvatala sebe u nadi da je toj bezimenoj devojčici bez svoje bliznakinje

* Nem.: pristup. (Prim. prev.)

moja blizina donela neku utehu. Morala sam da verujem da se nije priljubila uz mene samo zbog nedostatka prostora.

Kad je čegrtanje prestalo, bliznakinje Stepanov, Ala i Nina, jedanaestogodišnjakinje u ležaju ispod našeg, skočile su na našu slamaricu i skinule s devojčice svu odeću. Izvele su to uznemirujuće vešto, kao da su ceo život skidale leševe. Ala se radosno ogrnula džemperom, Nina se uvukla u vunenu suknju. Mora da je bio očigledan izraz neodobravanja na mom licu jer mi je Ala ponudila čarape te devojčice, gurnula mi je pred nos sivi nožni prst, u gestu pomirenja. Kad sam odmahнула glavom odbijajući poklon, ona – veteranka ili „Stari Broj“ – upotrebila je za nas uvredu, naziv „Novi Brojevi“.

„Zugang!“ prosiktala je ka meni.

Da nisam bila toliko zaokupljena smrću pored sebe, možda bih se i branila, ali u tome času nije me bilo briga. Stepanove su se zlobno pogledale, a onda mi je Nina namignula, kao da hoće da mi da do znanja da će mi učiniti veliku uslugu. Bez reči dogovora među sobom, uzele su telo devojčice za glavu i stopala i skinule taj mali teret s našeg kreveta.

„Može da ostane“, pružila sam ruku i spustila je na još tople grudi.

„Mrtva je“, usprotivile su se. „Vidiš da joj curi iz usta? Mrtva!“

„Pa? I dalje joj treba mesto da spava, zar ne?“

„To je protiv našeg zakona *zugang*.“

„Kakvog zakona?“

Bile su suviše zauzete spuštanjem tela niz lestve na pod da bi odgovorile. Videla sam kako su se oči devojčice naglo otvorile kad joj je telo palo pored prečaga i trupnulo na pod. Sva deca su se okrenula u svojim krevetima, da ne gledaju taj egzodus, ali ja sam videla kako se kosa te devojčice prostrla

i raširila kao lepeza po pragu dok su je izvlačile napolje, i trudila sam se, dok je nestajala s vidika, da upamtim njene oči.

Mislila sam da su joj oči smeđe, smeđe kao i moje, ali tako brzo su je uklonili da nisam mogla biti sigurna.

Mogla sam biti sigurna jedino u čilost bliznakinja. Kad su se ponovo pojavile na vratima, otresale su garež s ruku. Nina se zavrтела da joj se podigne suknja, a Ala je skinula perce s ukradenog džempera. Razveselile su se i živnule zbog novih stvari. Nina je ležerno prišla s nekim zavežljajem u ruci i bacila ga na Stašu.

„Uzmi čarape“, prosiktala je na moju sestru. „Ne pravi se da si suviše dobra za njih.“

Staša je osmotrila čarape kako poživaju, tako mlitave i napuštene, u njenom krilu. Posavetovala sam je da ih vrati, ali Staša se nije odlikovala slušanjem saveta, ničijih pa ni mojih. Navukla ih je na šake kao rukavice, na Ninino veliko zadovoljstvo.

„Snalazljiva si“, kazala je Nina s odobravanjem pa se povukla sa sestrom na donji ležaj i smestile su se na svoju slamaricu kao strvinari, nesumnjivo planirajući novo pribavljanje robe.

Sve su opstajale planiranjem. To sam jasno videla. Shvatila sam da ćemo Staša i ja morati da podelimo među sobom odgovornosti za preživljavanje. Takve podele su za nas uvek bile prirodne, pa smo tako, u mraku ranog jutra, podelile ono najnužnije:

Staša će preuzeti komično, budućnost, loše. Ja ću preuzeti tužno, dobro, prošlost.

Te kategorije su se preklapale, ali i ranije smo izlazile na kraj s takvim preklapanjima. Činilo mi se da je to poštena pogodba, ali kad smo završile s deobom dužnosti, Stašu su obuzele bojazni.

„Ti si prošla gore“, kazala je. „Zamениćemo se. Ja ću uzeti prošlost, a ti uzmi budućnost. U budućnosti je više nade.“

„Zadovoljna sam ovim kako jeste“, kazala sam.

„Uzmi budućnost. Ja već imam komično – ti treba da uzmeš budućnost. Tako ćemo biti ravnopravne.“

Setila sam se svih proteklih godina koje smo provele trudeći se da uklopimo svaki gest. Kad smo bile male, vežbale smo da svakoga dana pređemo isti broj stepenika, da izgovorimo isti broj reči, da se smešimo istim osmesima. Povukla sam se u te uspomene, ali baš kad sam počela da se smirujem, Vo je oživela našu stravu. Hladna i efikasna, sivosmeđa prilika u ogrtaču boje ovsene kaše prošla je kroz baraku noseći na rukama ono mrtvo dete, sad obučeno u blato. Bez reči, donela je devojčicu do našeg ležaja i stavila je pored mene, ruke joj je položila na izbočene grudi, a noge prekrstila u člancima. S jezikom izbačenim između zuba, obavila je taj zadatak kao da aranžira cveće dragog gosta.

„Ko je ovo učinio?“, htela je da zna Vo dok je to obavljala, a devojčica praznim očima zurila gore u grede.

Niko joj ne bi odgovorio, ali Vo nije ni marila za odgovore, više je volela da svaku priliku iskoristi za zastrašivanje. „Predlažem vam, deco, da nađete neki bolji način da se zabavite od bacanja tela pored nužnika. Dobro znate da doktor Mengele zahteva da se ujutru prebroje sva deca u Zverinjaku. Ako ponovo nestane...“

Dozvolila je da mogućnosti ostanu neizrečene, samo da bi nas prestrašila, a onda, kad se njena misija završila, okrenula se i otišla, uz dramatično lepršanje ogrtača boje ovsene kaše, zastavši jedino da konfiskuje šibice od one devojčice što je pravila pozorište senki. Sve je ponovo bilo tamno, mada nedovoljno tamno da zamrači smrt koja je ležala pored nas.

„Čak i sad izgleda kao da je gladna“, primetila je Staša. Prešla je prstom u čarapi po nepokretnom obrazu devojčice. „Šta misliš, ima li još uvek osećanja?“

„Niko nema osećanja kad je mrtav“, rekla sam joj. Ali ni sama nisam bila u to sasvim ubeđena. Ako je ikad postojalo neko mesto gde mrtvi mogu i dalje da osećaju svoju muku, onda to mora biti Zverinjak.

Staša je skinula čarape s ruku i pokušala da ih navuče na devojčicina stopala. Prvo levo stopalo, a onda desno. Jedna čarapa je dopirala do sredine lista, dok je druga lako kliznula preko kolena. Razdražena ovom razlikom, Staša je vukla vunu da ih poravna, pa sam morala da joj ukažem na to da su čarape rasparene, da nema načina da budu iste dužine. Ništa se nije moglo popraviti, mogle smo samo da se snađemo s onim što je na raspolaganju.

„Molim te“, šapnula sam Staši, dok se od njenih napora stvarala nova rupa u čarapama, „prepusti meni prošlost pa ću uzeti i sadašnjost. Samo ne želim budućnost.“

Tako je nastala moja uloga čuvarke vremena i uspomena. Od tada pa nadalje, brojanje i prihvatanje dana bilo je isključivo moja dužnost.

** 3. SEPTEMBAR 1944. **

U našem prethodnom životu, imala sam običaj da govorim u naše ime. Ja sam bila ona neposredna, s dokazanim metoda-
ma koje će nas izvući iz nevolje i kojima ću pregovarati kako s vršnjacima tako i s autoritetima. Ta mi je uloga pristajala. Svima sam bila drugarica i prava predstavnica nas obe.

Ubrzo smo saznale da se Staša bolje uklapa u društveni život našeg novog sveta. U nju je ušla neka neustrašivost. Kad se osmehivala, zubi su joj se sklapali u nekoj oštrini i koračala je s nekakvim devojačkim šepurenjem, kao kauboj iz filma ili junak iz stripa.

Našeg prvog jutra, beskonačno je čavrljala. Postavljala je pitanja o svemu i svačemu, a onda se trudila da nam olakša prilagođavanje. Prvi koga je podvrgla ispitivanju bio je čovek koji se predstavio kao *Zwillingsvater*, „otac blizanaca“. Video je da smo na to neobično ime reagovale radoznalim izrazom lica, ali nije pokušao da nam ga objasni, osim što je rekao da ga sva deca tako zovu – u Zverinjaku su, otkrićemo, imali naviku da ljudima dodeljuju nova imena i identitete, pa se čak ni odrasli nisu izuzimali od tog pravila.

„Kad ćemo videti naše porodice?“, pitala je Staša Oca Blizanaca kad je seo na gajbu da zabeleži sve činjenice o nama za Mengeleove potrebe. Sedele smo s njim iza barake za dečake s nevažnim globusom, nepomičnim na zemlji kraj naših stopala. Putovanja ove kugle – relikvije koju su obično držali u skladištu – bila su predmet zavisti svih nas, jer je taj predmet mogao da se kreće od logora do logora, dok smo mi ostajali prikovani u Zverinjaku. Jedan dečak – neki Peter Abraham, koga je Mengele nazvao „pripadnik inteligencije“ – služio je kao doktorov glasnik, pa je, budući na tom položaju, mogao da ukrade taj mali globus, da ga zavuče pod kaput i tumara od bloka do bloka kao u nekoj neobičnoj trudnoći. Peter bi ga ukrao ujutru, a uveče bi ga jedan od čuvara ukrao i vratio. Na taj način, svet je bio osvajan i vraćan na staro, a globus je s vremenom postajao sve pohabaniji od putovanja. Pojavile su se rupe, obrisali su se zamutili, čitave zemlje su izbledele i nestale. Pa ipak, bio je to globus, i često je bilo korisno što je tu, jer si se, prilikom ovakvih intervjua, mogao usredsrediti na njegovu površinu umesto na lice Oca Blizanaca, mada pretpostavljam da su i jedno i drugo izgledali podjednako istrošeno i obeshrabreno.

„Viđamo naše porodice o praznicima“, rekao joj je Otac Blizanaca onim svojim strpljivim glasom. „Ili bar Mengele tako kaže.“

Otac Blizanaca imao je dvadeset devet godina i bio je veteran češke armije. I dalje se držao kao vojnik, i pored vidne klonulosti koja je najverovatnije narušavala njegove dužnosti. Impresioniran njegovim vojnim pedigreom i tečnim nemačkim, Mengele mu je poverio nadzor nad barakama dečaka i obradu dokumentacije o svim novopridošlim blizancima, koju su potom slali u Odeljenje za genetiku Instituta *Kajzer Vilhelm* u Berlinu.

Ako bi se moglo reći da je Mengele ikad učinio išta dobro, to bi bilo postavljanje Oca Blizanaca na to mesto. Dečaci su ga voleli, pribijali su se uz njega dok im je predavao lekcije – uglavnom iz nemačkog i geografije – i šutirao je s njima loptu krpenjaču po fudbalskom terenu u čudnim malim utakmicama. Bilo je majki blizanaca novorođenčadi, kojima su dozvolili da žive u Zverinjaku, u interesu razvoja njihovih beba, pa su gugutale nad Ocem Blizanaca i govorile kako će jednoga dana biti dobra glava porodice, ali on se trzao na takve pohvale i samo nastavljao, onako blago i spretno. Mi devojčice prilično smo zavidele dečacima na ovakvom savezniku, jer smo na raspolaganju imale samo Vola. Od nje nismo naučile ništa o tome odakle smo. Od ostalih devojčica u baraci saznale smo da je Mengeleov Zverinjak pre nekoliko nedelja premešten s prvobitne lokacije u barake bivšeg romskog logora. Romi su bili mrtvi, istrebljeni do poslednjeg; njihovo iskorenjivanje su logorske vlasti smatrale neophodnim, budući zapanjeni time kako su bolest i glad harale među Romima. To nije bio problem odgovarajućih sledovanja – odrasli su očigledno uskraćivali hranu svojoj deci. Romi bi radije ceo dan igrali i pevali nego da se pozabave svojom prljavštinom. S takvim ljudima ne možeš ništa osim da ih ukineš.

Pričalo se da je Mengele pokušao da interveniše. Niko nije znao da li je to tačno. Znali smo samo da su Romi pobijeni gasom i da smo mi, blizanci Aušvica, došli i zauzeli njihovo mesto. Odmah ispred našeg novog boravišta bio je prazan plac gde su Nemci skupljali mrtve i skoro mrtve. Taj se plac punio i prazio s užasnim ponavljanjem. To nam je bilo prvo u vidokrugu.

Mogli smo da vidimo i breze na poljima iza električne ograde visoke četiri metra. I mogli smo da vidimo zarobljenice na susednom terenu; kad bismo među njima videli naše majke, mogli smo da im bacimo preko naš hleb i da se nadamo da nam ga neće baciti nazad, jer su naša sledovanja bila veća od svih drugih u logoru. Mogli smo da vidimo laboratorije u koje su nas odvodili utorkom i četvrtkom, dvospratne zgrade od cigala, ali ostatak vidokruga bio nam je ograničen. Kad bi neko imao razloga da nas pokupi i nekud prebaci, onda bismo možda saznali više o Aušvicu, ali ovako nismo videli Kanadu, skladište u kom su bile nagomilane naše stvari, naše naočari, naši kaputi, naši instrumenti, naši koferi, sve naše, čak i zubi, kosa i sve što je imalo neke veze s tim što si ljudsko biće. Nismo videli saunu, gde su zatvorenici skidani, niti, zapadno od nje, malu belu seosku kuću koja je služila kao prostor za tuševe. Nismo videli luksuzne zgrade pripadnika SS-a, gde su se održavale zabave, zabave na koje su dovodili žene iz *Pufa** da igraju i da sede nacistima u krilu. Ništa od toga nismo videli pa smo tako verovali da poznajemo ono najgore. Nismo mogli ni da zamislimo veličinu patnje, koliko

* Logorski bordeli, barake u kojima su zatvorenici imali mogućnost da nađu prostitutke. Zatvorenici su, naravno, bili preslabi da idu u *Puf*, pa su ga koristili samo esesovci i „zeleni trougao“ (pravi kriminalci). (Prim. prev.)

može biti vešto smišljena i sračunata, kako otrgne ljude od porodice, jednog po jednog, ili čitavom selu pokaže lice smrti u jenom zamahu.

Dan nakon našeg dolaska, Otac Blizanaca je isto onako stoički efikasno pristupio našoj dokumentaciji, ali bilo je trenutaka kad se činilo da je neka nesigurnost u njemu isplivala na površinu dok je razmatrao značaj svakog odgovora i njegovog mogućeg uticaja na naš život. Videla sam kako mu ruka okleva između jedne kućice formulara i druge, pre nego što će štiklirati.

„A sad mi recite“, pitao je, „koja je od vas došla prva?“

„To je važno?“ Staša nikad nije volela ovo pitanje.

„Njemu je sve važno. Moja sestra Magda i ja nismo znali ko se rodio prvi. Ali kazali smo da sam ja, samo da mu udovoljimo. Zato, reci mi, Perl, koja je bila prva?“

„Ja“, priznala sam.

Dok smo Otac Blizanaca i ja dalje pretresali detalje, Staša je ispitivala doktorku Miri, koja je čekala da sakupi ispunjenu dokumentaciju i isporuči je u laboratoriju. Doktorka Miri je bila lepa – kao ljiljan, tako su ljudi govorili – ozbiljan i zamišljen cvet. Pomalo nas je podsećala na mamu, s tom tamnom kosom i veoma krupnim očima i izvijenim usnama, ali ona je više ličila na lutku, i izrazi njenog lica često su mi bili vrlo čudni jer su bili udaljeni, tako daleki. Slični izrazu lica koje je pod vodom i odozdo posmatra nemir talasa na površini.

Još neobičnija od lepote doktorke Miri bila je činjenica da je Mengele dozvolio da ostane netaknuta. Većina lepotica koje su Mengeleu zapale za oko nakon toga su bile veoma promenjene, jer nije mogao podneti da im se divi. Lepotice je slao jednim od dva puta – Ibi stazom ili Orli stazom. Na stazi Orli, možda si bila lepa onoga dana kad si stigla, ali već sledećeg bi te prurušili – Mengele bi ti naduo trbuh ili učinio

da ti noge oteknu kao kobasice, pretvorio bi ti kožu u vosak i izazvao da bude sva u ranama. Na stazi Ibi, mogla si da odeš da radiš u *Pufu*, da se nasloniš na prozor i mašeš kao retka, raznobojna ptica dok Madam ugovara cenu s muškarcima koji zakucaju na vrata. Staza doktorke Miri, put jevrejskog lekara kog Mengele poštuje, bila je najređa od svih.

Orli i Ibi su bile sestre doktorke Miri. Nije ih često viđala. Kad bi neko želeo da rasplače Miri, trebalo je samo da pomene Ibi i Orli. Mengele je to radio s vremena na vreme, kad god bi njen rad u laboratoriji procenio kao nezadovoljavajući, ili kad je hteo da je prisili da radi nešto što ne želi. Ja ću često prisustvovati takvim razgovorima u danima koji će uslediti, ali tog prvog dana doktorka Miri je samo stajala i čekala naš dosije.

„Kad ćemo otići odavde?“, pitala ju je Staša. Ćutanje je visilo u vazduhu.

„Postoje planovi za to“, konačno je rekla doktorka Miri pošto je razmenila pogled s Ocem Blizanaca, onakav kakve odrasli koriste kad prilaze nekoj delikatnoj temi, kojom su se već mnogo puta bavili, ali je još nisu razrešili. „Počeli smo s planovima, ali ne znamo...“

Od odgovora ju je spasla neka žena koja je projurila kroz vrata s bebama u naručju, dva zavežljaja umotana u sive krpe, lica sklonjenih od pogleda.

Ponekad, kad su blizanci još bebe, njihovim majkama je dopuštano da žive u Zverinjaku uz njih, da služe kao dojilje. Erika je bila jedna od tih majki. Svi su znali ko je Erika jer je njen muž uspeo da ubije stražara pre nego što su ga obesili – sakrio je sečivo u obrazu i njime ga je rasporio pre nego što su ga obesili. Erika je rado tvrdila da će njegova deca zauvek imati to zaveštanje, ali zaveštanje je bebama izgleda bilo mala

uteha jer su neprestano plakale, kao da su već isuviše svesne nedavne istorije.

Staša je prišla bliže Eriki i pokušala da osmotri zavežljaje. Uplašila sam se da će zatražiti da drži bebe – bila je sklona da o sebi misli kao o sposobnijoj nego što stvarno jeste – ali, srećom, i dalje su je zanimala samo pitanja.

„Šta jedemo?“, pitala je Eriku, koja je pružila jednu bebu doktorki Miri da joj se divi. Videla sam kako se doktorka Miri ukočila na prizor dečjeg lica, ali Erika je izgledala blaženo nesvesna te reakcije, obuzeta odgovaranjem na Stašino pitanje, tonom poučne gorčine.

„Čorbu koja nije čorba!“, objavila je slavodobitno.

„Nikada nisam čula za takvu čorbu. Od čega je ta čorba?“

„Danas? Od kivanog korenja. Sutra? Od kivanog korenja. Kuvano korenje i malo ničega. Zvuči dobro?“

„Ima stvari koje zvuče i bolje.“ Staša je klimnula glavom ka bebama. „Vaše bliznakinje imaju sreće što ne jedu takvu čorbu.“

„Onda se moli za bolje“, poučila ju je Erika. „A ako ti molitve ne budu uslišene, onda jedi svoje molitve. I sama molitva može da ispuni telo.“ Bebe su uvidele apsurdnost ove izjave i zaplakale.

„Mi se ne molimo“, kazala joj je Staša, podižući glas da bi je čula od dečje dreke.

Prestale smo da se molimo u jesen 1939. Dvanaestog novembra. Kao i za mnoge druge koji su prestali da se mole, uzrok je bio porodični događaj, podstaknut nestankom. Mada bi, da budem precizna, trebalo da kažem kako je molitva nastupala u talasima tokom jedne, pa onda i dve nedelje, da bi s prvim otapanjem snega potpuno umrla. Kad je divlji zumbul podigao glave u dvorištu, molitva je bila pokopana.

Nisam htela da objašnjavam to Eriki, koja je već prezirno podigla obrve. Pogledala je glave svojih beba i prekrila ih